

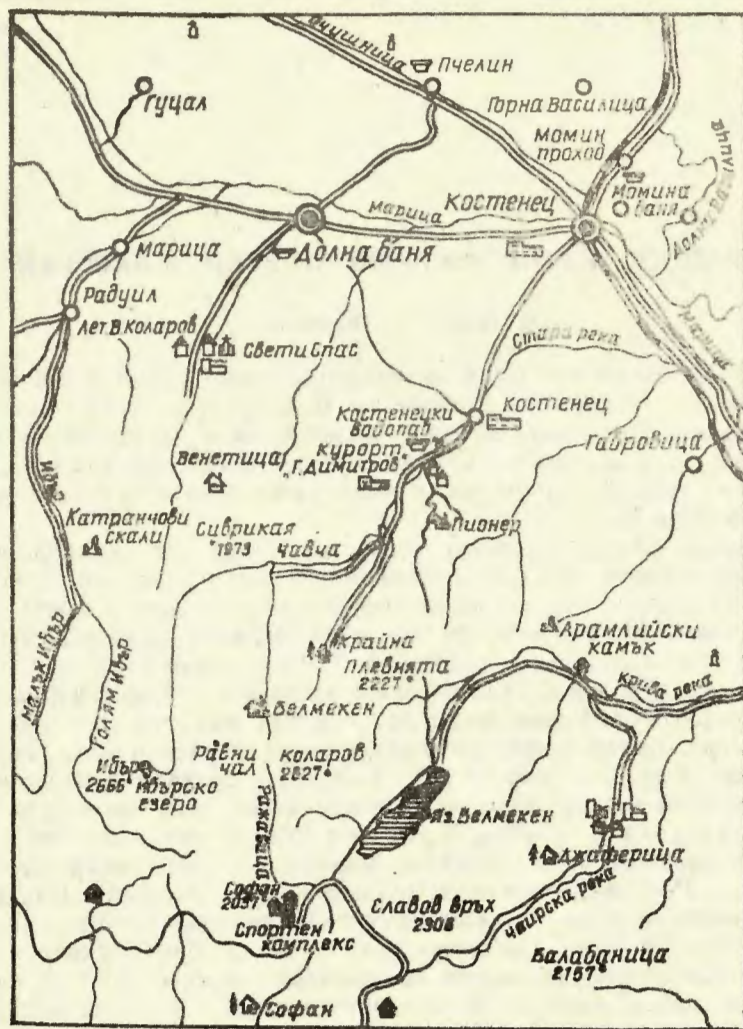
КОСТЕНЕЦКИ КУРОРТНО-ТУРИСТИЧЕСКИ МИКРОРАЙОН

И. Пенков, М. Бъчваров

На 75—90 км от София по международното шосе Е-5 и жп. магистрала от западна Европа за Близкия Изток се намира една малка, но твърде богата с разнообразни курортно-туристически ресурси област. Става въпрос за добре засебения Костенецки курортно-туристически микрорайон в югоизточната част на Софийски окръг.

Курортно-туристически ресурси. Макар към микрорайона да се отнасят части от Септемврийски рид и Еледжик, основните планински туристически ресурси са в неговата южна — рилска част. На територията на разглеждания микрорайон се намира значителна част от Източна Рила с голям брой върхове и била над 2000 м н.в. Най-високите върхове са Ибър (2666 м) и Коларов (2627 м), Равни чал и др. Тук има няколко постгласиални езера, циркуси, редица денудационни заравнености, реки, водопади и др. Източно от връх Коларов е създадено изкуственото езеро на язовир „Белмекен“, което също може да има значение за отдиха и туризма, а недалеч от него върху открита на юг денудационна заравненост се намира спортно-тренировъчен комплекс. Разглежданата част от Рила е добре залесена. Изходни пунктове за маршрути към обектите в планината са: Костенец, Долна баня, Радуил, Сестримо. Същевременно през микрорайона минават маршрути, които го свързват с южните рилски хижи и летовища, като „Б. х. Сотиров“, а също и с Мусаленския дял на Източна Рила и с Юндола. Високо — и среднопланинските туристически ресурси, както е известно, са комплексни те включват въздействието на биоклиматичните условия, водните обекти, релефа, растителността и т. н.

По-голямата част от селищата и населението в микрорайона, както и някои курортно-туристически обекти са разположени в нахълмената Костенецко-Долнобанска котловина. Тя е с надморска височина 520—700 м, има сравнително топъл климат по-



- | | | |
|---------------|-------------------|---------------------|
| ○ град | ⌘ хижа | ⌘ параклис |
| ○ село | ⌘ лътовница | ⌘ скали |
| — железен път | ⌘ почивен дом | ⌘ минерална баня |
| — шосе | ⌘ хотел-ресторант | ⌘ водопад |
| — почвен път | ⌘ манастир | ⌘ горски дом |
| | | ⌘ отбелна пострайка |

Фиг. 1. Карта на главните атрактивности и материално-техническата база на Костенецкия курортно-туристически микрорайон

ради защитеността от околните планини и връзката по долината на Марица с Горнотракийската низина. Чувствува се освежаващият ефект на Рила, не се наблюдават инверсии.

Най-важната група курортно-туристически ресурси в Костенецкия микрорайон са балнеолечебните води. Те са съсредоточени в 4 находища: в кв. „Момин проход“ на гр. Костенец, в Костенец баня — при курорта „Георги Димитров“, в с. Пчелин и в гр. Долна баня. Тези води се явяват по разломи и пукнатини в гранитна основа по периферията на Долнобанско-Костенецката котловина на границата ѝ с оградните планини. Общо водите на четирите находища са близки по генезис. Прави впечатление значителната им радиоактивност. Минералните води са топли (Костенец баня и Долна баня) и горещи (Момин проход и Пчелин).

Находище	Височина над морското равнище, м	Дебит, л сек.	Минерализация, мг/л	Радиоактивност, емиани	Температура, °С
Костенец баня	835	31	270	40	41
Долна баня	615	2,5	590	65	56,3
Момин проход	530	15	935	560	64
Пчелин	700	12,5	915	100	73

По данни от К. Щерев, приведени от горната таблица, се вижда ясно голямото сходство на водите на Костенец баня с тези на Долна баня, от една страна, и на водите на Момин проход и Пчелин, от друга. Костенецката вода е хидрокарбонатно-натрива, а при останалите преобладават сулфатно-натриевите съставки. Във водата на изворите в Момин проход освен това има флуорни соли, както и метасилициева киселина. Сред атрактивностите от този вид по-голямо значение имат познавателните ресурси на гр. Костенец, известен със своята индустрия и стачните борби от началото на века; съоръженията на каскадата „Белмекек — Сестримо“, голяма част от които са на територията на микрорайона; стари къщи и занаяти в с. Костенец; места, свързани с Априлското (1876 г.) и Септемврийското (1923 г.) въстания, с партизанското движение в този район и т. н. Този тип атрактивности обаче имат местно значение като самостоятелни познавателни обекти, но те могат да се използват като допълнение към основните природни атрактивности за външния туристопоток. Не трябва да се забравя, че недалеч от микрорайона е гр. Самоков, който има значителни културно-исторически атрактивности.

Демографски условия и стопанска инфраструктура. Най-

голямо селище и основен икономически център на микрорайона е гр. Костенец с около 10 хил. души население. Преобладава не-селскостопанската заетост на населението му, ангажирано най-вече в промишлеността.

Второто по големина и значение селище е гр. Долна баня с около 4,5 хил. души население. То е основният просветен и културен център на микрорайона. Голяма част от населението е заета в агропромишлен труд. Гр. Костенец и гр. Долна баня са най-бързо развиващите се и благоустроени селища в микрорайона. Към тях може да се отнесе и с. Костенец с около 5 хил. жители заедно с близо разположения републикански планински курорт „Г. Димитров“ и минерална баня. Населението на с. Костенец е заето в животновъдството, горското стопанство, строителството, курортно-туристическото дело и промишленото занаятчийство. По-малки селища с преуспяващо селско стопанство са Радуил — с около 2 хил. жители, както и близкото село Марица с хиляда души население. Приблизително толкова е и населението на с. Гуцал. Част от трудоспособното население на Радуил, Гуцал и Марица е заето в дърводобива, селското стопанство, а друга част — в промишлените и курортно-туристическите обекти на Костенец, Боровец, Самоков, мина Очуша. Населението на с. Пчелин е 700 — 800 души. По-малки, със силно изселващо се население, колибарски селища са Очуша, Подгорие, Горна и Долна Василица, Голак. Общо населението на микрорайона е около 30 хил. души. Към Костенец гравитира и с Габровица от Пазарджишки окръг. В резултат на изселванията възр астовата структура е влошена — преобладава възрастното население. Структурата на населението показва, че в микрорайона няма възможности за локализация на трудоемки промишлени дейности. Понастоящем над 300 души са заети в пряко обслужване в курортно-лечебните заведения и още около 300 души са санитарно-медицински кадри в микрорайона, т.е. 10% от активното население е пряко заето в курортното дело. Заедно с обслужващите — заетите в инфраструктурата, тези кадри са още повече.

Костенецкият курортно-туристически микрорайон има отлично транспортно-географско положение. През него минават споменатите две международни магистрали. Второстепенно значение, но важно за вътрешнорайонните връзки и туризма има пътят Станке Димитров — Самоков — Радуил — Долна баня — гр. Костенец. Шосейният и жп. транспорт правят микрорайона твърде достъпен, но имат и известно отрицателно влияние върху използването на терените, върху опазването на околната среда и възстановяването на почиващите в Момин проход, гр. Костенец и Долна баня. Извеждането на шосето въвн от тези селища би ре-

шило голяма част от проблемите по замърсяването, шума, транспортните задръствания по жп. прелези и т. н. За курортно-туристическото дело имат значение и подходящите пътища и пътеки към високите части на Източна Рила. Тук мрежата от пътища бе подобрена във връзка със строителството на обектите от каскадата „Белмекен — Сестримо“. Има вече изградено шосе и от Сестримо през летовище „Чаира“ към подножието на вр. „Белмекен“ и спортно-тренировъчния комплекс.

Основните съсредоточия на промишлеността в микрорайона са гр. Костенец и в значително по-малка степен гр. Долна баня. Отделни малки предприятия и филиали има в с. Костенец и Радуил. Застъпени са главно химическата и хранително-вкусовата промишленост. С оглед развитието на отдиха и туризма не трябва да се развива промишленост, отежняваща околната среда. Сега химическите предприятия замърсяват главно водите на р. Марица. Хранително-вкусовата промишленост има благоприятна роля за отдиха и туризма, тъй като е в състояние да обезпечавя значителен неместен туристопоток.

Селското стопанство в Долнобанско-Костенецкото поле е разнообразно. Развити са месо-млечното животновъдство и производството на овощия — ябълки, сливи, малини, ягоди, касис, и на зеленчуци, отглеждането на тютюн и т.н. С други думи, селското стопанство на микрорайона осигурява курортното дело и туризма с достатъчна местна нетранспортабилна продукция

Горското стопанство и дърводобива са добре развити в рилската част на района и прилежащите ѝ селища.

Във връзка с изграждането на един от най-крупните обекти на социалистическото строителство у нас — хидроенергийната каскада „Белмекен — Сестримо“, голяма част от активното население бе заето в построяването на пътища, язовири, тунели, силови пътища, каскади, водопроводи и др. След завършване на строителството според нас най-ефективният начин за задържане на това население в микрорайона е осигуряването на по-голяма заетост в аграрно-промишлена и курортно-туристическа дейност.

Развитие и проблеми на курортно-туристическото дело. Посещаването на редица селища от микрорайона с цел балнеолечение или климатотерапия датира отдавна. Например има сведения за съществуването на баня в Момин проход още от римско време. Първите вили край село Костенец са построени към края на XIX век. В по-ново време, след Първата световна война, освен с. Костенец и с. Радуил се очертава като климатичен курорт, а Момин проход (известен и със старите си имена Солудервент и Момина клисура) и с Костенец се оформят като бански курорти с няколко десетки големи частни вили. По-малко

значение като бански курорт имаха Пчелин (Кованлък) и Долна баня. В Пчелин е била построена държавна баня.

Още в първите години след 9.IX. 1944 г. настъпи качествен и количествен ръст в развитието на курортно-туристическото дело. Вилите бяха дадени за ползуване от профсъюзите. Построени бяха няколко големи почивни станции и санаториуми. Същевременно в курортните местности се построиха голям жилищен фонд, който се използва и като настанителна база за почиващите и лекуващите се. Постепенно се оформиха следните курортно-туристически съсредоточия.

М о м и н п р о х о д е на 2 км северозападно от гр. Костенец. Той е най-бързо разрастващият се квартал на града както по население, така и по жилищен фонд. Това е един типичен, балнеолечебен курорт с 4 санаториума, минерална баня, инхалаториум, курортна поликлиника, много вили и голям брой частни жилища за ползуване от лекуващите се. Настанителната база възлиза общо на около 1800 легла (около 1100 в санаториумите и другата лечебна и социална база и около 700 — в частен фонд). Балнеолечебни процедури се правят и в два от санаториумите. Общо за курорта през 1975 г. са направени 2613 хил. процедури — над 90% от всички процедури в микрорайона. Жилищният фонд на Момин проход е нов. Къщите са дву- и триетажни, строени с оглед за предоставяне на 1 — 2 и повече стаи под наем на курортисти. Минералната вода е на второ място у нас по радиоактивност след нареченската. По химичен състав водата прилича твърде много на прочутия минерален извор в Бадгащайн — Австрия.

Курортът е посетен от около 28 хил. почиващи (1975 г.), почти без изключение заради минералните води. Те се използват за бани, пиене и инхалация. Лекуват успешно болести на горните дихателни пътища, на опорно-двигателния апарат, алергия, гастрити и колити, някои кожни болести и т. н. По предписание на лекари се правят до 12 балнеолечебни, светлинни и електрически процедури, подводни масажи и т. н. Курортът се посещава през цялата година, но най-голям брой лекуващи се има през лятото и есента, което е свързано с това, че повечето от посетителите са трудещи се селяни и учащи се. Необходимо е построяването на закрит плувен басейн.

Минералният извор при курорта „Г. Димитров“ (Костенец баня) е на 3 км южно от с. Костенец. Поради близостта на високите части от източния дял на Рила „Г. Димитров“ е преди всичко планински климатичен курорт. По наша преценка около 75% от общо 80-те хил. души (1975 г.) са посетили курорта заради климата и кратки екскурзии из околността. Нископланин-

ският характер на курорта (на 850 м над морското равнище) и не особено горещата минерална вода със сравнително слаба минерализация го правят особено атрактивен като детско летовище. Ясно е, че тук има прекрасни условия за комбиниране на планинско-климатичния и балнеолечебния отдиш. Минералните води лекуват болести на храносмилателната система, състояния след травми и счупвания, ишиас, леки нервни разстройства и т. н. Водата се използва за бани и пиене. Посещаемостта заради баните (над 20 хил. души през 1975 г.) няма ясно изразен сезонен характер. На първо място все пак са лятото и зимата, а на последно е пролетта. Към курорта има поликлиника, балнеолечебен център с около 100 легла, около 80 вили. Общият леглови фонд през 1975 г. е 844 легла. По-голямата част от вилите се ползват от професионалните съюзи. Има и два плувни басейна. Наскоро бе открит голям битов ресторант с около 200 места на закрито и толкова на открито, в който се изнася фолклорна програма по местни мотиви. Известният Костенецки водопад на р. Чавча е непосредствено до курорта и е приятно място за отмора.

В Д о л н а б а н я, разположена на височина 615 м, има отлични условия за съчетаване на нископланинския климатичен отдиш с балнеолечението. Минералните води тук са със сравнително малък дебит — 2,5 л в сек. В града и околността има санаториум, 2 големи и 2 по-малки почивни станции, 2 детски летни лагера. Част от тази база е съсредоточена в разположения недалеч планински курорт „В. Коларов“. Използува се и частен вилен и жилищен фонд за около 40 души. Общо налице са около 300 легла. Града и курорта посещават около 7—8 хиляди души, по-голяма част от които идват заради климата. Както курортът „Г. Димитров“, така и Долна баня има големи перспективи за развитие като детски курорт. Наред с това Долна баня със своя полупланински климат, чист въздух и с хубавия си стадион от няколко години привлича все повече спортни отбори по време на тяхната зимна подготовка. Във връзка с развитието на овощарството в околността е целесъобразно в специализираните медицински заведения да се практикува и плодолечението.

П ч е л и н е по-малко селище, разположено на височина 700 м над морското равнище в южното подножие на Септемврийски рид. Качествата на минералната вода, полупланинският климат, южното изложение дават големи възможности за развитието на курортното дело. Отдалечеността на селото от главните магистрали, по-малкият брой население и продължаващите изселвания са фактори, ограничаващи развитието му като курортно-туристически център. Настанителният фонд е предста-

вен от няколко вили и частни жилища с общо около 350 легла. През последните години курортът се посещава от над 8 хил. души. Минералните води, които са твърде горещи — 73°C, се използват и за оранжерийно производство. Лечебният ефект на водите е подобен на този в Момин проход.

Както се вижда от прегледа, балнеолечебният ефект на изброените четири обекта е сходен. Може със сигурност да се очаква, че чрез дълбоки сондажи ще се разкрият нови запаси минерални води.

Престоят на лекуващите се и почиващите в балнеолечебните курорти е доста продължителен — средно 2—3 седмици. В планинските местности почиващите и туристите пребивават различен срок в зависимост от това, дали се касае за отпуск (средно 1 — 2 седмици) или за крайноседмична почивка (1 — 2 дни). Освен тези четири основни курортно-туристически съсредоточия в рилската част на микрорайона има и редица други по-малки обекти с благоприятни условия за планински туризъм, климатолечение, различни спортове и т. н.

С е л о Р а д у и л, което има известни традиции в климатолечението на белодробни заболявания, не може да се развие в значителен курорт, макар да има немалки перспективи за това. Селото остана в курортната „сянка“ на Боровец, Долна баня и курорта „Г. Димитров“. Пък и белодробните заболявания у нас са силно намалени и са лекувани успешно с нови медикаменти. Независимо от това правилното използване на курортно-туристическите ресурси в микрорайона и в Софийския район изобщо с оглед недопускане прекомерна концентрация на материална база, туристопоток, деградация на ресурсите и т. н. налага известна дисперсия на курортно-туристическите движения и по-широко използване на такива местности като Радуил, Марица и др., още повече, че те са удобно свързани с пътища.

Във високопланинската част на микрорайона се намират: х. „Белмекен“ в близост до връх „В. Коларов“ и постгласиално езеро; наскоро създаденият високопланински язовир „Белмекен“, южно от който се намира модерен спортно-тренировъчен комплекс.

Хижа „Белмекен“ има места за нощуване на 100 души. Тя е построена на 2224 м надморска височина на брега на Равничалското езеро. Хижата е на 4—5 часа път пеша от курорта „Г. Димитров“. Тя е изходен пункт за маршрути до вр. Равни чал (1 час), до връх Коларов (90 мин.), връх Ибър (3 часа), х. „Б.х. Сотиров“ (9 часа), х. „Заврачица“ (7 часа), дет. Куртово (4 часа) и до Юндола (6 часа). Към микрорайона гравитират отчасти летовището и хижата в местността Чаира, макар те да са на терито-

рията на Пазарджишки окръг. Сега тези обекти са свързани чрез шосе с град Костенец през Сестримо. Заслужава да се обсъди целесъобразността от създаване на курортно-туристическа зона при язовир „Белмекен“.

Може да се направи извод за териториалното диференциране на Костенецкия курортно-туристически микрорайон. Без съмнение в него са се оформили няколко ядра: Момин проход и Пчелин са с ясно изразени балнеолечебни функции, докато в курорта „Г. Димитров“ и Долна баня наред с тези функции е силно изразена специализацията в планинско-климатичен отдих. Около яз. „Белмекен“ се формира ядро с основна специализация спортно-туристическа подготовка и планински отдих и туризъм. Характер на ядро има и курортът Чаира. Извън тези ядра има голям брой обекти — напр. х. „Белмекен“, гр. Костенец, с. Радуил, с. Костенец и др.

По данни на Научния център към КОТ общо в микрорайона легловият курортно-лечебен фонд през 1975 г. е 3256 легла. Броят на курортистите, дошли по организиран начин, е 62 хил. души, като поне още двойно толкова са туристите, посетили (обикновено за кратко време) обекти от микрорайона. Реализираните нощувки са около 1055 хил. броя без тези в планинските хижи.

В балнеолечебните ядра на микрорайона през същата година са направени около 2812 хил. водни и други балнеолечебни процедури, от които, както се изтъкна, близо 92% са реализирани в Момин проход.

Голям проблем за курортно-туристическото дело в микрорайона е създаването на съвременни хотели. Сега в главните селища има малки общински хотели. В целия микрорайон няма хотел на „Балкантурист“. Няма и къмпинги. Необходимо е създаването на съвременни хотели на първо място в Момин проход, в курорта „Г. Димитров“ и гр. Долна баня.

В минералните курорти проблем е и храненето. В Момин проход този въпрос ще бъде разрешен радикално със строящия се голям диетичен стол. Не са на висота и някои основни видове обслужване.

По-широко трябва да се използват термалните води за парниково производство на зеленчуци и цветя.

Момин проход се нуждае от градоустройствен план, с който да се решат въпросите, свързани с бързото и модерно жилищно строителство, с трудния терен във връзка с проходното положение на курорта. Освен това „Г. Димитров“, както и банските курорти се нуждаят от модернизация на по-голяма част на стария вилен фонд, а и на самите бани.

При целенасоченото използване на големите балнеоле-

чебни ресурси на микрорайона трябва да се обърне внимание на т. нар. балнеолечебна промишленост — т. е. поставянето на балнеолечението на промишлена основа чрез използване на съвременна техника и физико-химични процедури, бутилиране на минералните води, добавяне на нови съставки, смесване с други води, докарване на лечебна кал, луга и т. н.

Условията за спорт в микрорайона са главно в курорта „Г. Димитров“, в района на язовир „Белмекен“, спортно-тренировъчния комплекс и при гр. Долна баня. Все още планинските и водните спортове не са станали основна специализация на микрорайона.

Всичко това ни кара да мислим, че е необходимо да се изготви териториално-устройствен план на Костенецкия микрорайон, в който курортно-туристическото дело да намери подходящо място като една от основните му социално-икономически специализации.

Като заключение може да се обобщи, че на базата на значителните курортно-туристически ресурси, на изгодното географско положение и сравнително доброто състояние на стопанската инфраструктура в Костенецкия микрорайон се оформят следните курортно-туристически функции:

1. Лечебно и профилактично курортно дело на базата на балнеолечебните ресурси; 2. Ниско-, средно- и високопланински отдих и маршрутен туризъм с преобладаваща роля на биоклиматичния ефект. 3. Големи, но досега слабо използвани възможности за развитие на спортен отдих и туризъм има в спортно-тренировъчния комплекс и на язовир „Белмекен“, в курорта „Г. Димитров“ и гр. Долна баня. Условията са главно за планински и водни спортове.

Между балнеолечебната функция, от една страна, и климатично-туристическата и спортна, от друга, има известна разлика в периметъра на влияние. Балнеолечебните курорти и особено Момин проход и банята при „Г. Димитров“ имат републиканско, дори в някои случаи и международно значение. Останалите две главни функции се ограничават предимно до населението на София и Софийски окръг, отчасти на Пазарджишки, Пловдивски и някои други селища от съответните окръзи. Балнеолечебната функция е по-значима и с оглед на продължителността на престоя и оттам — по-голямата ѝ икономическа ефективност. От друга страна, силното увеличение на потребностите от краткотраен отдих на софиянци, а и на местния туристически контингент във връзка с петдневната работна седмица създават възможности за още по-голямото развитие на планинския климатичен отдих и туризъм и на различни спортове.

ЛИТЕРАТУРА

- Концепция за туристическо райониране на НРБ и прогноза за развитието на туризма на НРБ до 1990 г. (част I и II), авторски колектив под научното ръководство на проф. Л. Динев, 1973 (машинопис).
- Пенков, И. — Икономикогеографска характеристика и проблеми на микрорайона на гр. Костенец, Год. на СУ, ГГФ, кн. 2, География, 1963/64, С., 1965.
- Пенков, И. — Опит за класификация и характеристика на селищата в микрорайона на гр. Костенец, Год. на СУ, ГГФ, кн. 2, География, 1964/65 г., С., 1966.
- Щерев, К. — Минералните води в България, Изд. „Наука и изкуство“, С., 1964.

THE KOSTENETZ RECREATION MICROREGION

I. Penkov, M. Bachvarov

Summary

The Kostenetz microregion is situated 75—90 km from Sofia on the important railway and road connecting West Europe with the Middle East.

Its small territory possesses varied resort and tourist resources. The most important among them are curative mineral water springs at Moin prohod resort, „G. Dimitrov“, Dolna Banya and Pchelin. Especially valuable is the mineral water of Moin prohod with its 560 emans radioactivity. On the basis of these natural advantages, the settlements mentioned above developed as important spa centers used by nationals and some foreign customers. In the same „G. Dimitrov“ and D. Banya are known as mountain resorts as their altitude and situation in the Eastern Rila foothills favours greatly the local climat. Also some higher parts of Eastern Rila with the peaks and huts Ibär and Belmeken are included in the microregion as well as a high mountain training center for different sports.

As the recreation seems to be one of the major specialisation of this area its problems and future were considered.